

3. Бизга Вакиъ Робеъдан ривоят қилиб айтиб берди. У Абу Машъардан, у Иброҳимдан (бу киши Иброҳим Наҳайй номи билан машхур бўлган тобеъиндир) ривоят қилади: “У намозда ўнг қўлини чап қўли устига, (иккисини) киндик остига қўярди”. Ибн Абу Шайба ривояти. Ҳадиснинг санади ҳасандир. Осорус Сунанда ҳам келтирилган 1/71.

نَعَى قَائِلًا سَأَلَ ابْنَ مَرْحُومًا دَبَّعَ نَعَى ثَائِيغُ نَبِ صَفْحَ أَنْ تَدَحَّ بِوُبْحَمُ نَبِ دَمْحُمُ أَنْ تَدَحَّ-٦
فَكَلَّ الْغَضَّ وَوَسَّ لَلْأَق - هِنَع هَلَلِ يَضِر - أَيَلَعَنَّ أَوَّ فَيَحُجُّ بِأَنْ عَدَّ ذِي زَنْبٍ دَائِرِ
رَسُولَ تَحْتِ الْعَالِ صَالِي فَفَكَلَّ الْيَلَعِ

4. Бизга Муҳаммад ибн Маҳбуб айтиб берди, бизга Ҳафс ибн Зиёд айтиб берди, у Абдурраҳмон ибн Исҳоқдан ривоят қилган, у Зайёд ибн Зайддан ривоят қилган, у Абу Жухайфадан ривоят қилади: “Алий розияллоҳу анҳу айтади: “Намозда кафтни кафтнинг устига қўйиб (иккисини) киндик остига қўйиш суннатдандир”. Абу Довуд ривояти 1/201.

Маълумки, саҳобийнинг: “Шунга буюрилганмиз” ёки “Шундан қайтарилганмиз” ва ёки саййидимиз Алий розияллоҳу анҳу айтганларидек: “Шу суннатдандир”, каби сўзларнинг барчаси жумхурнинг саҳиҳ сўзига кўра марфуъ ҳисобланади.

نَعَى فَوُكِّلَ قَائِلًا سَأَلَ ابْنَ مَرْحُومًا دَبَّعَ نَعَى دَائِرِ زَنْبٍ دَحَّ أَوْلَا دَبَّعَ أَنْ تَدَحَّ دَسُّمُ أَنْ تَدَحَّ-٥
فَيَفُكُّ أَلَا يَلَعُ فَيَفُكُّ أَلَا دُخَّ أَوَّ رِيْرُهُ وَبِأَلِ الْأَقْلِ لَأَقْلِ لَأَوَّ يَبَّ أَنْ عَمَّ كَخْلِ يَبَّ رَأْيِ
نَبِ نَمْحُومًا دَبَّعُ فَعَضَّ يَلَبَّنَحَ نَبِ دَمْحُمُ تَعَمَّ سَدَّوَادُ وَبِأَلِ الْأَقْلِ رَسُولَ تَحْتِ الْعَالِ صَالِ
يَفُكُّ لَلْأَقَائِلِ

5. Бизга Мусаддад айтиб берди, бизга Абдулвоҳид ибн Зайёд айтиб берди, у Абдурраҳмон ибн Исҳоқ Куфийдан ривоят қилади, у Сайёр Абул Ҳакамдан ривоят қилади, у Абу Воилдан ривоят қилади: “Абу Ҳурайра шундай деди: “Намозда кафтларни кафтларнинг устида ушлаш, киндик остида (бўлади)”. Абу Довуд ривояти 1/201. Абу Довуд айтади: “Аҳмад ибн Ҳанбалдан эшитдим. У Абдурраҳмон ибн Куфийни заиф деган”.

Ҳақиқатда эса бу ва бундан олдинги ҳадиснинг ровийларидан бири Абдурраҳмон ибн Исҳоқга бирор киши ёлғонни нисбат бермаган. Унинг холи Ибн Абу Лайло, Ибн Луҳайъа ва бошқаларнинг холи кабидир. Таҳзиб ат-Таҳзибга қаранг 2/137.

Баззор: “Унинг ҳадиси Ҳофизнинг ҳадиси эмасдир”, деган.

Ажмий: “У Заифдир. Ҳадиси эса жоиздир. Унинг ҳадиси ёзилади”, деган. Демак, шундай экан, ҳадис ҳасандир.

لَاقِ بِهِ أَبَانَعٌ رِجَالٌ لِيَأْتُوا بِمَقَالَةٍ عَنْ رِزْقِ بْنِ سُوْمَانَ ، عَيْكَ وَأَنْتَ دَح-٤
تَحْتِ الْعَالِيَةِ فِي هَذَا مَشَى لَعْنَةُ نَبِيِّكُمْ وَ مَلِكِ هَذَا لِيَصِلَ إِلَيْكُمْ بِالنَّبِيِّ أَر
رَسُولِ

6. Бизга Вакиъ айтиб берди, у Мусо ибн Умайрдан, у Алқама ибн Воил ибн Хужрдан, у отасидан ривоят қилган. У айтади: “Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни намозда ўнг қўлларини чап қўллари устига қўйганларини, (иккисини) киндик остига қўйганларини кўрдим”. Буни Ибн Абу Шайба чиқарган. Ҳадиснинг риждоллари сиқалардир. (Ибн Абу Шайба, “Мусаннаф” 1/390).

Термизийни шарҳ қилувчи Шайх Абу Тиб айтади: “Бу ҳадис санад жиҳатидан ҳам матн жиҳатидан ҳам саҳиҳдир. Бу билан ҳужжат қоим бўла олади”. Шайх Обид Сундий “Тавомул Анвар” да айтади: “Бу ҳадиснинг риждоллари сиқалардир”.

Шайх Зафар Аҳмад Усмоий ўзининг “Эълоус Сунан” китобида шундай дейди: “Ҳадиснинг риждоллари Муслимнинг риждоларидир. Фақат Мусо ибн Умайр Насоийнинг риждолларидан бўлиб у сиқадир. Алқама ибн Воил ибн Хужр ал-Куфий Муслимнинг риждолларидан бўлиб, у сиқа содуқдир”. 2/171.

Танбеҳ:

→ Абу Тоҳир ривоят қилган ҳадис ҳақида:

بِإِذْنِ مَنْ مَصَّاعٍ نَعْنَى نَافِسٍ أَنْ لَمْ يُمْ أَنْ يَسُومَ وَبِأَنْ رَكِبَ وَبِأَنْ رَهَاطَ وَبِأَنْ رَخَّ
هُوَ لِأَنَّ لِيَصِلَ إِلَى هَذَا لِيُؤَسِّرَ عَمَّ تَلِيصٍ " : عَنْ هَذَا لِيَصِلَ إِلَى هَذَا لِيُؤَسِّرَ عَمَّ تَلِيصٍ
هَذَا لِيَصِلَ إِلَى هَذَا لِيُؤَسِّرَ عَمَّ تَلِيصٍ هَذَا لِيَصِلَ إِلَى هَذَا لِيُؤَسِّرَ عَمَّ تَلِيصٍ

“Бизга Абу Тоҳир айтиб берди, бизга Абу Бакр айтиб берди, бизга Абу Мусо айтиб берди, бизга Муаммал айтиб берди, бизга Суфён айтиб берди. У Осим ибн Кулайбдан, у отасидан, у эса Воил ибн Хужр розияллоҳу анҳудан ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга намоз ўқидим. У зот ўнг қўлларини чап қўллари устига (иккисини эса) кўксиларига қўйдилар”. Ибн Хузайма ривояти. “Саҳиҳ Ибн Хузайма”. 1/242. Аъзамий таҳқиқ қилган.

Шайх Носириддин Албоний Ибн Хузайманинг “Саҳиҳ” ига ёзган таълиқида ушбу ҳадиснинг остида шундай дейди: “Ҳадиснинг санади заифдир. Чунки Муаммал ибн Исмоилнинг ҳифзи ёмон эди. Лекин бошқа йўлдан келган шу

ҳадиснинг маъносида саҳиҳ ҳадис бор. Қўлни кўкракка қўйишга бир неча ҳадислар шоҳид бўлади”.

Мен Шайх Носирнинг бу ҳадисга нима учун саҳиҳ ҳукмини берганини била олмадим. У киши айтган ушбу заиф ҳадисни қувватлайдиган бошқа йўл билан келган ривоятларни ҳам топа олмадим. Шайх бизга шу ҳадисни қувватлайдиган гарчи битта ҳадис ёки бир дона туруқ бўлса ҳам зикр қила оладими? Ибн Абу Шайба бунинг хилофини ривоят қилганини била туриб бундай ҳадис ёки туруқни келтира олмаса керак.

لَا أَقْبَلُ مِنْ هَيْبِ أَنْ عَزَّ جُحُبُ لِيْ أَوْ نَبَا مَقْلَعِ عَن رِيْمِ عَزَّ بِي سَوْمِ عَن عِيْكَوْ أَنْ تَدَحَّ
تَحْتِ الْعَالِ صِلَا يَفِدَ هَلْ مَشَى لَعْنَةَ نِيْمِيْ غَضَوْ مَلَسُو هَلْ لِي صِلَا بِي لِنَا تِيْ أَر
رَسَلَا

Ибн Абу Шайба роҳматуллоҳи алайҳ айтиди: “Бизга Вакиъ айтиб берди, у Мусо ибн Умайрдан, у Алқама ибн Воил ибн Ҳужрдан, у отасидан ривоят қилган. У айтиди: “Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни намозда ўнг қўлларини чап қўллари устига қўйганларини, (иккисини) киндик остига қўйганларини кўрдим”.

Ушбу санад жайиддир. Вакиъ аъломларнинг биридир. Мусони Абу Ҳотим сиқа, деган. Насоий ундан (ҳадис) чиқарган. Алқамадан Бухорий “Рофъул ядайн”нинг бир жузъида ҳадис чиқарган. Муслим ҳам ўз саҳиҳида ва тўрт муҳаддис ҳам ундан ҳадис чиқаришган. Ибн Ҳиббон уни сиқа, деган. Ибн Ҳузайма ўз саҳиҳида зикр қилган ҳар бир ҳадисни унинг наздида саҳиҳ деб ҳукм қилинмайди. Фақат унинг шартига кўра саҳиҳ деб, билинади. Аммо агар ҳадисда бирор мушкул бўлса, албатта уни баён қилади. Шунда у фақат унинг олдидаги мавжуд нусханинг шаънига кўра ва муражаатга кўра саҳиҳ бўлади. Агар саҳиҳлиги рўёбга чиқмаса ушбу лозим тутиш саҳиҳ бўлмайди ва уни асос қилиб (ҳукм) ҳам чиқариб бўлмайди.

Ибн Қаййим Жавзийя роҳматуллоҳи алайҳ ўзининг “Эъломул муқиъин” номли китобининг 2-жуз 400-саҳифаси 62-мисолда “кўксига қўйиш”ни Муаммал ибн Исмоилдан бошқа ҳеч ким айтмаганлигини келтирилган.

Шунга кўра ҳадисдаги “қўлни кўкракка қўйиш” қўшимчасини ёлғиз Муаммал айтганлиги собит бўлди. Муаммал ибн Исмоил тўғрисида ихтилоф бор. Муҳаддисларнинг баъзиси уни сиқа, дейишган.

Абу Ҳотим роҳматуллоҳи алайҳ: “У содуқ, суннатга маҳкам, лекин хатоси кўпдир”. деган.

Ҳадисда мўминларнинг амири бўлган Имом Бухорий роҳматуллоҳи алайҳ уни мункарул ҳадисдир, деган.

Баъзи муҳаддислар шундай дейишган: “Унинг ёзганлари беркитиб қўйилганда, ҳадисни ёддан айтди. Шунда унинг хатоси кўпайиб кетди”.

Ёқуб ибн Суфён роҳматуллоҳи алайҳ айтади: “Муаммал Абу Абдурраҳмон, улуф сунний шайхдир. Сулаймон ибн Ҳарбнинг уни мақтаётганини эшитдим. Бизнинг шайхларимиз уни яхши сифатлашар эди. Фақат унинг ҳадиси асҳоблари ҳадисига ўхшамас эди. Баъзан аҳли илмларга унинг ҳадисини ривоят қилишдан тўхташлари вожиб бўлади. Чунки у сиқа шайхларидан мункар тарзда ривоят қилади. Бунинг хавфи қаттиқроқдир. Агар ушбу мункарларни заифлардан ривоят қилганида эди, уни узрини қабул қилсак бўларди”.

Сожий айтади: “Содуқдир, лекин хатоси кўп, унинг зикр қилинса гап узайиб кетадиган даражада ваҳмлари кўпдир”.

Муҳаммад ибн Наср ал-Марвазий айтади: “Агар бир ҳадиснинг ривоятида Муаммал ёлғиз бўлса, у ҳадисда тўхтаб, унинг собитлигини текшириш вожибдир. Чунки унинг ҳифзи ёмон, кўп ғалат қилар эди”. Шунингдек, бу борада “Таҳзибут Таҳзиб” да ҳам мухтасар ҳолда маълумотлар келган.

Демак, натижада, агар сиқалар орасида Муаммалнинг ўзи ёлғиз бўлса, унинг қўшимчаси қабул қилинмайди. Шундай экан, “кўксига қўйди” деган қўшимчасининг эътибори йўқдир...

→ Қобийса ибн Ҳулбнинг ҳадиси ҳақида:

هَبَّأَنْعَبْلُهُنَّبَصِيْبَقْنَعَكَامَسِيَنْتَدَحْنَأَيْفُسْنَعْدِيْعَسُنْبِيْحِيْأَنْتَدَحْ
هُتِّيْأَرْوَرَأَسِيْوَعَوْنِيْمِيْوَعُفْرَصْنِيْمَلَسَوَوَلَعْلَلَاللَّصِيْبْنَلْأَيْأَرْلَاق
لَصْفْمَلْأَقْوَفِيْزْسُنِيْأَلَعَلَعِيْمُنِيْأَلْأَيْحِيْفَصَوَوَرَدَصِيْلَعْوَدَهُغَضِيْأَق

Бизга Яҳё ибн Саид айтиб берди. У Суфёндан ривоят қилган. Менга Симок айтиб берди. У Қобийса ибн Ҳулбдан, у отасидан ривоят қилади. У шундай деди: “Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламни ўнг ва чапларига бурилаётганларини кўрдим ва у зотни мана буни кўксиларига қўйганларини кўрдим”. Яҳё ўнг қўлини чап қўл бўғини устига текис қилиб қўйди”. Имом Аҳмад “Хулбут Тоий” ҳадисида ривоят қилган. “Муснад” 5/226. Шунингдек “Авнул Маъбуд” да ҳам келган 1/276.

Бу ҳадис борасида Яҳёнинг тафсири ҳадиснинг лафзига мутобиқ келмайди. Нимавий “Ал-ҳасанут таълиқ алаа Осорус Сунан”ида шундай дейди: “Дарҳақиқат буни котиб нотўғри ёзгани менинг кўнглимга келяпти. Тўғриси: “Буни бунинг устига қўйдилар” бўлиши керак. Шунда ривоятдаги: “Яҳё ўнг қўлини чап қўли бўғин устига текис қилиб қўйди”, деган жумла юқоридаги жумлага муносиб ҳамда бошқа ривоятлар ҳам бунга мувофиқ келади. Яна буни Имом Аҳмад “Муснад”ида (5/226) Суфённинг йўлидан ривоят қилган биринчи ҳадиси қувватлайди: “Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни намозда ўнглари чапларининг устига қўйганлари ҳолда кўрдим”.

Яна ундан худди шундай иккинчи ривоятни ҳам қилган.

ثِيَارٌ: لَأَقْدَهُ بَأْنَعْبُ لُهُ نَبْصِي بَقْنَعْبِ حَنْبِكُمْ سَنْعُنَايْ فُسَانَتْ دَحْ عِي كَو
 ۞ الصلّى فى رَمَشِ لَعْنَةِ نَمِي أَعْضَاو - مَلَسُو هِي لَعْلَلِ لَص - ۞ لَلْ لَوْسَر

Дороқутний ва Байҳақий Абдурраҳмон ибн Маҳдий ҳамда Вакиънинг йўлидан ривоят қилади: “Бизга Суфён айтиб берди, у Симок ибн Ҳарбдан, у Қобийса ибн Ҳулбдан, у эса отасидан ривоят қилади. Отаси розияллоҳу анҳу айтади: “Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни намозда ўнглари чаплари устига қўйган ҳолда кўрдим”.

Бу ҳадисда “кўксига қўйди” деган жумла йўқ.

۞ لَلْ لَوْسَر رَنَا كَلَأَقْدَهُ بَأْنَعْبُ لُهُ نَبْصِي بَقْنَعْبِ حَنْبِكُمْ سَنْعُنَايْ فُسَانَتْ دَحْ عِي كَو
 ۞ هِنَمِي بُلَامَش دُحْ أَيَفْ أَنْ مَوِّي مَلَسُو هِي لَعْلَلِ لَص

Термизий, Ибн Можа ва Аҳмадлар Абул Аҳвас йўлидан ривоят қилишади. У Симок ибн Ҳарбдан, у Қобийса ибн Ҳулбдан, у эса отасидан ривоят қилади: “У зот бизга имом бўлдилар, чапларини ўнглари билан ушладилар”. “Ат-Таълиқул Ҳасан” 1/68.

Бунда ҳам “кўксига қўйди” деган жумла йўқ. Ушбу вазият ҳадисни котиб нотўғри ёзганлиги эҳтимолини кучайтиради. Ҳадиснинг лафзи: “Буни унинг устига қўядилар”, бўлиши керак. Араб тилидан озгина завқи бор киши учун бу махфий эмасдир.

→ Абу Довуднинг “Сунан”ида, “Намоз китоби”да ривоят қилган ҳадиси ҳақида 1/201:

۞ نَبْنَامِي لُسْنَعْرُوثْنَعْنَدِي مَحْنَبَا يْنَعْي - مَثِي هَلَا أَنْتَدَحْ عَبَوْت وَبَأَنْتَدَحْ
 ۞ نْمُ لَلْ لَوْسَر رَنَا كَلَأَقْدَهُ بَأْنَعْبُ لُهُ نَبْصِي بَقْنَعْبِ حَنْبِكُمْ سَنْعُنَايْ فُسَانَتْ دَحْ عِي كَو

عَلَّصَ لِي فَوْوَهُ وَرَدَّصَ لِي عَ أُمِّهِ نَبِيٌّ دُشَيِّ مُثَّ يَرْسُيْلِي لِي وَدِي لِي عَ

Бизга Абу Тавба айтиб берди, бизга Хайсам яъни Ибн Хумайд айтиб берди, у Саврдан, у Сулаймон ибн Мусодан, у Товусдан ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўнг қўлларини чапига қўярдилар. Сўнгра у зот намоздаги ҳолларида иккисини кўксиларига боғлардилар”. Абу Довуд бу хусуда сукут қилган. Ҳадиснинг Сулаймон ва Ҳайсамдан бошқа риждоллари “Саҳиҳ”нинг риждолларидир. Сулаймон Муслимнинг риждолларидан, Ҳайсам эса содуқ бўлиб, фақат уни қадарий дейдиганлар ҳам бўлган. “Тақриб” 228-саҳифа.

Бу ҳадис мурсалдир. Аслида мурсал ҳанафийлар наздида ҳужжат бўла олади. Лекин омма муҳаддислар ва Имом Шофеъий роҳматуллоҳи алайҳимлар наздида эса мурсал ҳужжат бўла олмайди. Шундай экан бу ҳадис билан уларнинг далиллари тугал бўла олмайди. Яна бу уларнинг мазҳабига мувофиқ келмайди. Чунки уларнинг наздида қўллар киндик устига қўйилиши керак.

Сўнгра ушбу мурсал ҳадис юқорида зикри ўтган Воилнинг ҳадиси билан қўшилиб қувват ҳосил қилади.

Ҳанафийлар наздида мурсал ҳужжат бўлар экан, нима сабабдан улар бу ҳадисни амал учун олишмаган, деган савол туғулиши мумкин. Бунга қуйидагича жавоб берамиз:

Биз ҳанафийларнинг наздимизда, саййидимиз Алий розияллоҳу анҳунинг ривоят қилган ҳадиси бу мурсал ҳадисдан кўра қувватлироқдир. Чунки унда икки қўлни киндик остига қўйиш суннатдан дея очиқ айтилган. Икки қўлни кўксига қўйиш ҳақидаги ҳадислар феълий ҳадислар қабилидан бўлиб, улар билан қўлларини кўксига қўйиш Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг доимий амал қилган суннатлари сифатида собит бўла олмайди. Бу ҳадислар умумий ҳолатни эмас, балки ҳолатларнинг ҳикоясидир. Шунингдек “кона” лафзи ва унинг далолат қилувчилари ҳам доимийликни тақозо қила олмайди. Лекин “суннатдандир” лафзининг далолати эса ундай эмас. Демак, киндик остига қўйиш ҳадисини амал учун олиш авлороқдир. Ундан бошқа ҳадислар жоизликнинг баёнига ҳамл қилинади”. Эълоус Сунан 2/170.

→ Байҳақий “Сунан”ида (2/31) “Кавсар” сурасининг тафсирида ривоят қилган ҳадис ҳақида:

